Pokus o skupinový portrét

Na začiatku tohto príbehu bol nečakaný telefonát. V slúchadle sa ozval hlas Jaroslava Rezníka mladšieho, vtedy riaditeľa TASR, ktorý sa ma opýtal, či by naša rodina súhlasila s tým, aby sa vydala reedícia publikácie môjho otca Fraňa Ruttkaya *Ľudovít Štúr ako novinár* z roku 1982. Mala som pocit, že sa stal zázrak a zrazu otcove knihy, ktoré zapadali prachom nielen v našej rodinnej knižnici, môžu mať ďalší význam. Bolo to v roku 2015, čo bol rok 200. výročia narodenia Ľudovíta Štúra, a vďaka vzácnej aktivite Jaroslav Rezník za TASR vo vydavateľstve Slovart inicioval znovuvydanie knihy. Jaroslavovi Rezníkovi ešte raz touto cestou ďakujem, tá reedícia veľa znamenala pre celú našu rodinu a aj pre ľudí, ktorí si na otca ešte pamätali.

Po tom, ako publikácia vyšla, som sa často stretávala pri rozličných príležitostiach s otcovými dávnymi kolegami či študentmi a študentkami, ktorí a ktoré si spomínali na rôzne zážitky a situácie, čo s otcom zažili. Pre mňa bolo zaujímavé, že hoci to boli muži a ženy z celkom odlišných generácií, rôznych profesií, postojov a politických názorov, bolo jasné, že ich zásadne ovplyvnilo štúdium na Filozofickej fakulte Univerzity Komenského v Bratislave či na Univerzite sv. Cyrila a Metoda v Trnave, kde otec učil. Bola to téma stále živá a títo rozliční a rôzni ľudia sa spontánne chceli so mnou podeliť o svoje spomienky z mladosti. Niekedy sa ma pri spomínaní pýtali, prečo nenapíšem alebo nezostavím knihu, ktorá by zhodnotila otcovo pedagogické a vedecké pôsobenie. Musela som popravde odpovedať, že, bohužiaľ, moja odbornosť by na to jednoducho nestačila, pretože ide o historickú problematiku, ktorej sa po celý

profesijný život venoval a ja som „len“ publicistka. Pri jednom z takýchto rozhovorov, keď som už mala natrénovanú odpoveď, pamätám sa, že to bolo na knižnom veľtrhu Bibliotéka v Bratislave, mi básnik, spisovateľ, novinár Jozef Leikert položil ďalšiu otázku: „Ak si teda novinárka a nie historička, prečo neskúsiš pripraviť nejaký publicistický projekt?“ Nemohla som nič iné, len prikývnuť. Okolo nás prúdili davy ľudí pomedzi knižnými stánkami, ja som sa rozlúčila a o pár minút som stála v stánku vydavateľstva Perfekt, kde som tento nápad neisto predniesla. Nesmierne ma potešilo ústretové prijatie, čo sa myšlienke zostaviť knihu spomienok dostalo od riaditeľky vydavateľstva Magdalény Gocníkovej, ktorá sa stala láskavou, energickou a inšpirujúcou dušou tohto projektu. Bola som šťastná a myslela som si, že je prakticky už všetko hotové. Stačil úžasný nápad Jozefa Leikerta a veľkorysé povzbudenie pani vydavateľky. Len oslovím ľudí, o ktorých viem, že otca poznali, a je to hotové. Ale čas ukázal, že jednoduché to rozhodne nebolo. Nastali dlhé mesiace komunikácie s autormi a autorkami, ktorých a ktoré som vyberala viac-menej intuitívne, pretože ako dcéra som veľa nevedela o otcovom pracovnom pôsobení. Bola som milo prekvapená, že takmer všetky oslovené osobnosti súhlasili a boli ochotné vrátiť sa v čase o desaťročia späť a vyniesť z pamäti často neuveriteľne presné detaily, obrazy a príbehy, ktoré s otcom súviseli.

Zámerom tohto projektu, tak ako sme ho s pani Magdalénou Gocníkovou zostavovali, je nielen pripomenúť odborný a ľudský rozmer pedagóga a vedca profesora Fraňa Ruttkaya, ale aj utvoriť priestor, aby mohlo vzniknúť niečo ako skupinový portrét. Mozaika, vďaka ktorej by bola zachytená doba tak, ako plynula, a ďalšie výrazné postavy, ktoré pracovne či ľudsky do konkrétneho času a priestoru školy, kde otec pracoval, patrili. Chceli sme z výpovedí získať pridanú hodnotu v širokom zmysle oral history a spolutvoriť sieť autentických svedectiev o desiatkach ďalších životných príbehov. Prosila som teda oslovené autorky a autorov, aby písali o sebe, o ďalších pedagógoch, o svojich spolužiakoch, spolužiačkach či iných postavách.

A o všetkom, čo bolo pre nich osobne dôležité. Aby napísali o tom, ako vnímajú dnes tie dávno stratené momentky a čo sa im zdá z nich najpodstatnejšie. Vzhľadom na úroveň spomienok a často aj ich nespochybniteľnú umeleckú kvalitu sa, myslím si, zámer načrtnúť skupinový portrét, podaril. Každej jednej autorke, každému jednému autorovi som zaviazaná a vážim si túto spoluprácu. Písali originálne osobnosti, ktoré pôsobili či pôsobia v žurnalistike, pedagogike, literatúre, divadelníctve, vo fotografickej tvorbe, filozofii, v umenovedných odboroch, kultúrno-výchovnej práci a iných oblastiach spoločenského života. Každá s vlastnou životnou skúsenosťou a osobitou optikou a zo svojho uhla pohľadu.

Jedným z tých, ktorých som oslovila, bol aj publicista a spisovateľ Viliam Jablonický. Súhlasil a chystal sa napísať o konkrétnych dielach môjho otca, pretože všetky veľmi dobre poznal a niektoré z nich mu boli zvlášť blízke. Maily prichádzali z nemocnice, ale netušila som, že jeho stav je vážny. Nemal už silu text dokončiť. Vyjadrujem týmto vďaku a sústrasť celej jeho rodine.

Oslovila som pre tento projekt osobnosti, ktoré dosiahli svojím celoživotným pôsobením výrazné úspechy a mnohé v slovenskej kultúre a spoločnosti dokázali. Sú to muži a ženy s rozličnými životnými a kariérnymi trajektóriami, rozličných skúseností a názorov. Nebolo mojou úlohou zasahovať zásadným spôsobom do toho, ako svoju spomienku napísali. Sú to autentické výpovede autentických ľudí. Spoločným menovateľom zostáva to, že boli takí láskaví a podelili sa s nami o kus svojej minulosti. Ich texty sme v knihe radili podľa ich priezvisk v abecednom poradí, aby tak získali rovnocennosť v časovom aj hodnotovom vnímaní a ponúkli originálny spôsob čítania jednotlivých rovín spomienok.

Ak som si myslela, že spomínať bude jednoduchá práca, mýlila som sa. Jednou z autoriek reminiscencií som aj ja, rovnako ako moja mama Katarína Ruttkayová, rodená Zathurecká (ktorá tiež roky pôsobila na Filozofickej fakulte Univerzity Komenského). Zistila som, aké náročné je ponoriť sa do minulých

rokov, spomenúť si na to, čo by dnes mohlo byť dôležité, prehodnotiť a napísať to. Zažila som na vlastnej koži, aké zložité bolo zadanie, o ktoré som prosila iných. Čo sa týka mojej dlhoročnej publicistickej profesie, práca na tejto knihe bola najnáročnejšia, akú som kedy robila. Všetky texty, všetky rozhovory a nové fakty, ktoré som získala, boli totiž osobné. Veľmi osobné. Neplatí, že čas všetko zahojí, a ja som nemohla prestať myslieť na to, že zo všetkého najviac by som chcela, aby tu otec ešte bol. Ale nie je. Je tu však kniha, ktorá zachytáva jeho obraz tak, ako si ho zapamätali výnimoční ľudia, výnimočné osobnosti, ktoré sa zrkadlia v tomto obraze rovnako ako on. Je to náš pokus o skupinový portrét. Pokus o portrét jedného muža, ako aj pokus o portrét skupiny, ktorá si naňho spomína.

Ivica Ruttkayová
zostavovateľka

Svadobná fotografia rodičov Fraňa a Pavly, 1925

Rodinný dom Ruttkayovcov s rodičmi, Vrútky, Hlboká cesta č. 2, 1936

Viera a Ernest Záborskí,
svadba Pavlinej sestry

Ferino ako 4-ročný

Rodinná fotografia, 1938

Ruttkayovské reminiscencie

Katarína Ruttkayová

Fraňo Ruttkay sa narodil 4. septembra 1928 na Vrútkach ako druhé dieťa rodičom Fraňovi a Pavle, rodenej Bajzovej. Sestra Viera bola o dva roky staršia, narodená ako vianočný darček 18. decembra 1926.

Pristavme sa však pri názve miesta Vrútky, pretože priamo súvisí s rodovým menom Ruttkayovcov. Priezviská totiž vznikali buď podľa remesiel či zamestnaní, ktoré jednotlivci či celé rodiny vykonávali, alebo podľa výzoru či povahových vlastností jednotlivcov, alebo podľa názvu miesta, ktoré obývali – a to je náš prípad.

Profesor Ján Stanislav, ktorý v 40. až 70. rokoch prednášal staroslovienčinu na Filozofickej fakulte Univerzity Komenského v Bratislave, skúmal, okrem iného, aj miestopisné názvy na Slovensku a v okolitých krajinách. Keď sme boli s ním na fakultnej exkurzii v Maďarsku, objasňoval nám miestopisné názvy v oblastiach, ktoré kedysi obývali Slovieni. Pán profesor mal zaujímavú hypotézu o vzniku názvu Vrútok. Tvrdil, že sa tam rieka Turiec vrútila do Váhu (staroslovienske *vrqtbkb* – s nosovkou a jermi) – a naozaj, rieka Turiec aj napriek reguláciám doteraz tečie vyššie ako Váh. Čiže Turiec sa rúti do Váhu: *vrut* a *rut*.

V starých listinách z 13. storočia sa Vrútky uvádzajú ako *Ruthk*. Môžeme sa o tom presvedčiť v diele historika profesora Branislava Varsika *Otázky vzniku a vývinu slovenského zemianstva*.[1]

---

[1] Varsik, Branislav. *Otázky vzniku a vývinu slovenského zemianstva.* Bratislava : Veda, 1988, s. 62 – 63.

„Kráľ Belo IV. okrem spomenutých zemí v Turci daroval ešte aj zem Vrútky (Ruthk) Starkovi, Pavlovi a Mikulášovi, ale listina sa nezachovala a nepoznáme ani rok jej vydania. V roku 1284 predstúpili menovaní spolu s ďalšími príbuznými pred kráľa Ladislava IV. so žalobou, že komes Peter, syn Mika, zaujal ich zem Vrútky (Ruthk), vyplienil ju a majiteľov zajal, a len vtedy ich prepustil na slobodu, keď mu odovzdali donáciu od kráľa Bela IV. Kráľ Ladislav IV. dal 17. decembra 1284 záležitosť vyšetriť a zem Vrútky vrátil pôvodným majiteľom. Už aj meno pôvodne obdarovaného Starka svedčí o tom, že bol domáceho, slovenského pôvodu, ako aj mená jeho príbuzných z roku 1285: Dechk, Bogomel, Hana, Jacobo, Iwan, Miko, Chama, Malicha, Wytk, Bench, Lyptou, Dyunk."

Maďarčina nám zakonzervovala viaceré staroslovienske výrazy, ako aj miestopisné názvy. V maďarčine sa Vrútky doteraz nazývajú *Ruttka*.

Rodové tradície

V rode Ruttkayovcov bolo viacero významných mužov. Spomína sa predovšetkým víťazný bojovník proti Tatárom, ktorý viedol šíky turčianskych jobagiónov, lebo boli panovníkovi povinní vojenskou službou, za čo ich odmeňovali poplužiami zeme. Iste vtedy panovník povýšil tohto Ruttkaya do zemianskeho stavu a dostal erb znázorňujúci bojovníka: pravica s mečom.[2]

Pod úradnými listinami z Turca, ktoré vydali podžupani Johanes Kewiczki v roku 1577 a Georgius Jeszensky v roku 1581, bol podpísaný Joannes Ruthkay notarius. Synovia turčianskych zemanov napriek tomu, že boli luteráni a „prijímali pod obojím", študovali aj na jezuitských kolégiách a na Trnavskej univerzite. V roku 1631 bol v triede parvistov v Trnave zapísaný Thomas Rutkay Slavus Thurociensis; v roku 1638 bol v triede syntaxistov. Andreas Rutkai Slavus bol zapísaný v triede gramatistov v roku 1662. V Trenčíne v triede minimistov v roku 1670

---

2 Novák, Jozef. *Rodové erby na Slovensku II.* Martin : Osveta, 1986.

Erb rodu Ruttkay

Erb rodu Zathurecký

študoval Sigismundus Rutkay Slavus ex Fölsö Rutka catholicus. Nicolaus Rutkay nobilis Slavus Turociensis – logik je v roku 1637 zapísaný v albume univerzity.[3] V rode boli viacerí podžupani a stoliční úradníci, ako uvádza štúdia Richarda Lacka.[4]

„Roku 1688 panovník Leopold I. prijal martinskú delegáciu, ktorú viedol Matej Hagara, Ján Krpelec a Daniel Rakoš, ďalej v nej boli turčianski obchodníci so soľou a remeselníci so železom z Martina, Mošoviec a zo Slovenského Pravna. Remeselníkov podporil aj podžupan Turčianskej župy Juraj Ruttkay. Panovník potom 20. septembra 1688 potvrdil artikuly spoločného cechu krajčírov, kováčov a zámočníkov v Turci.“

Profesor Varsik tvrdí, že slovenskí zemania si pomaďarčovali mená v období stavovských povstaní, ale Ruttkayovci, ako vidno, si svoje „y“ prisvojili oveľa skôr a nebolo to pomaďarčenie.

---

3 Varsik, Branislav. *Otázky vzniku a vývinu slovenského zemianstva.* Bratislava : Veda, 1988, s. 76 – 77 a s. 95.

4 Lacko, Richard. Z najstarších dejín Martina do roku 1848. In *Martin v slovenských dejinách*. Martin : Matica slovenská, 1986, s. 50.